

HVORDAN JEG FØRTE DEN RUSSISKE KIRKE OG DET SORTE AFRIKA SAMMEN.

En gang i slutningen af 1960'erne gav jeg mit beskedne bidrag til at føre det sorte Afrika og Den russisk-ortodokse Kirke sammen – det lyder flot, også for flot. Mit bidrag var såmænd ret beskedent, men alligevel. I 1965 havde jeg via en medstuderende, der havde været på studieophold på Moskvas Statsuniversitet, lært en ghaneser ved navn Patrick at kende. Han besøgte os i Århus og var indirekte skyld i, at vi blev opsagt i den kolonihaveforening i Århus, hvor vi – med en lille lejlighed og to små børn – havde en lille elsket oase og friluftspæleplads. Sagen var, at vi under Patricks ophold i Århus havde taget ham med ud i kolonihavehuset – hvor han tydeligvis og ikke overraskende vakte en vis opsigt. Og kort efter modtog vi en opsigelse af lejemålet – begrundet i misligholdelse af lejemålet. Ganske vist hørte vores have ikke til dem, der fik præmier. Men den var såmænd ikke ringere passet end andre haver. Vi oplevede i hvert fald, at opsigelsen havde noget at gøre med Patricks hudfarve. Globaliseringen var endnu ikke opfundet i midt-tresserne i forrige århundrede.

Først et par ord om den russiske kirkes historie. Med Oktoberrevolutionen i 1917 var kirke og stat blevet adskilt. Den kirke, der siden Peter den Stores dage i begyndelsen af 1700-tallet organisatorisk var blevet en del af regeringsmaskineriet og derfor lydigt havde udført de opgaver, som staten forventede af den. Kirken havde retfærdiggjort Imperiets udvidelser og sanktioneret dem. Den havde været et villigt redskab, der på den ene side helt bogstaveligt formidlede statens budskaber ud til befolkningen, og som på den anden side flittigt og tro rapporterede uregelmæssigheder i samfundet tilbage til staten og dens kontrolorganer. Det sidste gjaldt ikke mindst, da regerings- og samfundskritiske grupper i løbet af 1800-tallet blev hyppigere og mere hørlige. Og især, da disse grupper mod slutningen af århundredet bevægede sig fra kritik i tale og på skrift og til samfundsomstyrtende terrorvirksomhed. Sognepræsten og hans overordnede blev både agent og rapporteringsmyndighed for statsmagtens hemmelige tjenester. En kendsgerning, der skal med, når bolsjevikernes indædte had til kirken skal forstås. Den marxistiske ideologi forsynede dem ganske vist med et overordnet negativt forhold til religion (= opium for folket), men den russiske historie og de revolutionæres egne oplevelser af den gjorde forholdet til mere end ideologi. Det blev også hadefuldt og hævngherrigt.

Og hævnen kom. Og den kom til at ramme Den russisk-ortodokse Kirke hårdere end for eksempel de ikke-kristne religiøse grupper. Den mistede sit nære forhold til en beskyttende stat, mens de andre – som for eksempel muslimer og jøder - nu i hvert fald blev fri for den officielle kirkes forfølgelser og chikane. Alle blev de imidlertid nu ofre for den ateistiske stats forsøg på at udrydde al religion. Formelt blev Kirken gjort selvstændig ved atter at kunne besætte det patriarkembede, som tsar Peter havde nedlagt. Hævnen blev blodig, massiv og ødelæggende. Præster, munke og nonner blev dræbt eller summarisk henrettet, mange af dem endte i lejre, mens kirkebygninger blev revet ned eller indrettet til verdslige, gerne antireligiøse, formål. Kirkeinventaret, hvoraf meget var indviet og derfor havde en hellig betydning for de troende, blev ødelagt, solgt eller omsmeltet til andre formål. De antireligiøse kampagner kom i bølger – de var værst i begyndelsen og slutningen af 1920'erne, de blev gentaget i 1930'erne og til dels i slutningen af 1950'erne. I den sidste periode dog betydelig mindre blodige. Hævn-motivet uddøde med revolutionsgenerationen. Tilbage blev den mere ideologisk betonedede anti-religiøse kampagne. Som imidlertid klingede af fra midten af 1980'erne. Med *Gorbatjovs* tiltræden som partiets generalsekretær fik kirken mulighed for at genopstå som selvstændig institution. Den nye generalsekretær slog endog til lyd for, at kirken passende kunne overtage meget af det sociale arbejde, som staten ikke havde ressourcer til eller ikke ønskede at varetage. Men tilbage til Patrick. Et par år senere – det vil sige i slutningen af 1960'erne - skulle jeg på et længere ophold i Moskva og skulle bo på universitetet. Min gode kollega, Gunnar Svane, der drev yderst seriøse studier i gamle kirkeslaviske tekster, havde bedt mig opsøge Patriarkatet for at få det til at sende ham nogle bøger, han havde brug for i sin forskning. Det ville jeg da gerne, og da jeg også i Moskva skulle møde Patrick – hvorfor så ikke slå de to opgaver sammen. Som sagt, så gjort. Sammen med ham opsøgte jeg Patriarkatets kontor. Vi gik gennem en port, og en helt anden verden åbnede sig for vore øjne. Ikke mindst for Patrick, der mente at studere i et ateistisk land uden præster, og som nu tabte både næse og mund ved i gården at se gejstlige i fodlange sorte kjortler, med langt skæg og med store og underlige hovedbeklædninger haste af sted. Aldrig har jeg set nogen i den grad måbe. Patrick troede, jeg ved et

trylleslag havde ført os over i en anden verden – lidt overtroiske er de sorte jo, ikke sandt? Bedre blev det ikke, da vi fandt det rigtige kontor, og det samme sceneri gentog sig. Jeg fik afleveret mit ærinde, nogle måneder senere modtog Svane med posten de ønskede bøger, og jeg havde introduceret Patrick til en ny side af den verden, han mente at være hjemme i.

Patrick var kommet til Moskva som led i Sovjetunionens økonomiske og uddannelsesmæssige fremstød i Den tredje Verden, ikke mindst det sorte Afrika. De nye lande, der i 1960'erne frigjorde sig fra koloniherrredømmet, var oplagte mål for Sovjetunionens propagandafremstød i den kolde krig. Ghana havde været foregangsland i Afrika ved at blive selvstændigt allerede i 1957 under den karismatiske præsident Nkrumah. Patrick havde haft to muligheder for en videregående uddannelse i Moskva – på byens Statsuniversitet eller på det såkaldte Lumumba-universitet. Sidstnævnte var grundlagt i 1960 – ikke uden sammenhæng med frigørelsesprocessen i netop det sorte Afrika og opkaldt efter Congos første regeringschef Lumumba. Patrick var imidlertid som høvdingesøn kommet ind på det gamle hæderkronede universitet, en omstændighed, han da heller ikke undlod at understrege. Det blev blandt de udenlandske studerende anset for at være det fineste. Lumumba-universitetet uddannede store dele af Den tredje Verdens eliter – men også mange terrorister eller frihedskæmpere, alt efter temperament. Blandt de mest berygtede for eksempel Sjakalen, der i 1970'erne var indblandet i flere spektakulære flykapringer.

Hvad der siden blev af Patrick, ved jeg ikke. Ghana har siden selvstændigheden oplevet mange omvæltninger, men i begyndelsen af 1960'erne lignede det en stat, der skulle blive førende i det sorte Afrika.

Patrick og hans medstuderende i Moskva oplevede, at gennemsnitsrusseren absolut ikke kunne lide deres hudfarve. På trods af Sovjetunionens påstået internationalistiske karakter og på trods af interessen for Den tredje Verden og dens viklen sig ud af kolonialismens forbandelse var det ganske almindeligt, at de udenlandske studerende – og ikke mindst de sorte – blev udsat for klart racistiske tilråb i det offentlige rum og sommetider tilmed overfaldet på grund af deres hudfarve. Jeg oplevede selv tilråbene i selskab med Patrick på Moskvas gader. Der er ingen tvivl om, at de sovjetiske myndigheder officielt gjorde, hvad de kunne for at dæmme op for denne racisme. Men de gadebetjente, der som de første kom i kontakt med tilfælde af gadebaseret racisme, havde personligt ofte en rem af huden.

Med Sovjetunionens opløsning krakelerede den officielle facade af internationalisme. Og nationalismen fik frit løb – til dels ansporet fra officielt hold. Nu var der frit slag for enhver form for den fremmedfjendske adfærd, der havde ligget latent under overfladen. Med krigen i Tjetjenien fra 1994 og ikke mindst ansporet af konkrete terroraktioner, rettet mod mål i Moskva, fik den en præcis adresse. Begrebet ”de sorte” (russ. tjornyje) dækkede nu ikke længere blot afrikanere, men blev synonymt med alle dem, der så ud til at komme fra Kaukasus. Jeg husker en af mine gode venner, der selv har aserbajdsjanske rødder, men som hele sit liv har boet i Moskva, fra 1990'erne fortælle om, hvordan han til stadighed blev stoppet på gaden og afkrævet legitimation. Situationen er ikke blevet bedre i det nye årtusinde. Et rent Rusland eller et Rusland kun for russere er slagord, der i højere og højere grad præger de politiske debatter i såvel offentlighed som parlament, og som mere eller mindre direkte kan læses ud af lovgivningen. Endnu en gang i Ruslands historie står stat og kirke sammen om at forsvare ”det særegne i den russiske levemåde” – en variant af ”the american way of life”. Endnu en gang stikker nationalismen og chauvinismen sit ækle fjæs frem.

Thomas Petersen
Univ.lektor emer.
Bøgebakken 69, Stevnstrup
8870 Langå